

Prologus

Incipit prologus in Esaiam prophetam.

Inemo cum prophetas tecum. Iste prologus dividitur in quinque partes. In qua prima errorum ponentium prophetas apud hebreos metrificare esse conscripsit: ibi. Nemo cum prophetas tecum. In secunda opus auctores, multi pliciter commendat: per quod auditorum attentionem excitatur: ibi. Prima de Esaia sciendum est. In tercia operi difficultate et laboris immensitate insinuat: quod auditorum be- nivolentia captat: ibi. Nec signo quanto labore sit tecum. In quarta locum et tempore et misericordia decimatis: ut per auditores dociles reddat: ibi. Dicunt autem locum determinatum cum dicitur. In burlino et iudea. Nos cum dicitur. In tribubus in captivitate ducuntur. Maestigatur. sed quod dirigitur. prophetia cum dicitur. Ac de vetero regno tecum. In quita parte a paula euochio: quibus scribit suffragia oionum postulat: ibi. Quia quanto plus amat tecum. His viis exposito iste insistamus. a. Nemo cum prophetas. i. libros prophetarum. b. Aceribus viderit tecum. id est distinctos: euibus clausulis. quia per colas distinguuntur et comatas: sicut inferius exponetur plenior. c. Metro eos tecum. exquisitum modum loquendi habet et hie ronymus. Metrum enim certis pedum mensuris atque spatios terminans: nec ultra divisiones temporum constituta pergitur: et ita qui metrica loquitur metro quasi quodam vinculo alligatur. et dicitur metrum a metros grece quod est mensura latine. quia habet certam mensuram syllabas et temporum: et nemo existimet prophetas.

d. Aliiquid simile tecum. ut si metris ligentur: aut metris posueret pedes. In epula ad paulinum. ubi exponitur littera illa. dauid symonides noster tecum inuenies istum usum cum expone sua. Itē finis puerorum ab illo loco. f. Nuller forte quis inueniet metrice scribitur. vide. s. i. prologo super libros regum ab illo loco: sed etiam psalmi usque ad locum. Porro quinq[ue] literae. et inuenies sat de metris istis. Item in secundo prologo super Job dicit hie ronymus. Qia fere scripturarum cantica sub metro comprehendit. i. metrice scribi. Sed potius estimet fieri in prophetis. e. Qd in demosthene tecum. i. in scriptis de mostenitis et tulli: quod psalme scripsit et non metrice. f. Ut per colas tecum. propheta. s. sicut opera tullii et demosthenis. g. Qui yeti: psalmi tecum. In secundo prologo super Job circa mediū dictum est quod sit psalmi: et quod versus. Cola et comata appellant maiores et minores distinctiones. Colon enim grece membrum latine. Coma autem interpretatur articulus sive particula. Articulus autem dicitur parvum membrum. Sicut autem in corpore articulus minor est membro quod maius est: sic coma minus est colo quod dicitur membrum orionis. Coma vero se habet per modum articuli. et dicunt quidam quod coma est quod nec est perfecta obstructio nec perfecta sinua. et fit ibi punctus rotundus vel fleurus. Colon vel colon ubi est perfecta obstructio: s. non perfecta sinua. et ibi fit punctus elevatus. Periodus vero est quod perfecta est obstructio et perfecta sinua. et ibi fit versus verbi gratia. Esaie. j. Quod si solueris et me ad frumentum prouocaueris: ecce coma. Gladius deuotus: ecce colon vel colum: quod constat ex duobus comatibus. Quia os domini locutum est. ecce terminatur sententia. et fit periodus in fine versus. et dicitur peri quod est circum. et odos quod est catus: quasi

circularis et perfectus cantus. et concordant satis verba. Isido. in. q. ethymol. ubi dicit. Coma particula est sententie. colon membrum. periodus ambitus vel circuitus. Et ipsum dicitur periodus a peri quod est circulus. et odos quod est via. quod est via plationis: Et subdit Isido. Sic autem ex coniunctione verborum comma. ex comate colon. ex colo periodus. comma est iunctura initio. scilicet articulus ut puta. et si vereor iudices: ecce unum comma. Sequitur et aliud comma: nec turpe sit per fortissimo viro dicere: et factum est colon. i. membrum. quod intellectu sensu prestare sed adhuc

pendet oculo. Hicq[ue] mis vel opib[us] Salomonis. Dic quod in Demosthene et Tullio solet fieri ut per colas scribant et comatas quod utriusque prosa et non versibus conscriperunt. Mos quoque utritati legentium prouidentes: interpretationem novam non scribendi genere

deinde ex pluribus membris sit periodus. i. extrema sine clausula. Ita veterem iudiciorum morem requirunt. periodus autem logior est non dicitur ut spissum perferat. Plenus loquitur Isido in. j. ethymolo. de ista materia. Dicit enim ibi. Positura est figura ad distinguendos sensus per colas: comatas et periodos. que dum ordine suo apponitur sensum nobis lectionis ostendit. Dicte autem positure vel quod punctis positis annotatur. vel quod ibi vox per intervallo distinctis deponit: basi greci thesis vocatur. latini posituras. Prima posita subdivisio dicitur: eadem est et coma. Media distinctionis sequens est ipsa est et colon. Ultima distinctionis est quod tota sua claudit ipsa est periodus: cuius ut dicitur: partes sunt colas et comatas: quaque diversitas punctis diversio loco positis demonstratur. ubi enim in initio puncti continentes: nec plena sensus pars est. et non respirare oportet fit coma. i. puncta sensus. punctusque ad imam lineam ponit. et vocatur sub distinctione: ab eo quod punctus subtus. i. ad imam lineam accipit. Abi autem in sequentibus iam sensum ostendit. sed adhuc sive aliquid de fine plenitudine fit colon. i. media distinctionis mediaque lineam puncto notamus. i. ad mediā lineam punctum ponimus. Abi vero i. per gradus. pronunciatione plena sine clausula facimus fit periodus. punctusque ad caput lineam ponimus. et vocatur distinctionis. i. distinctionis. quod integrum segnat finem. Hoc quod est apud oratores. certe apud poetas: ubi in verso post duos pedes syllaba remanet: ut ibi Arma virtus cano: coma est. quod ibi post scandi post rescindit facta est. Abi vero post duos pedes de parte orationis nihil superest: ut ibi. Anglia. Fladria: colon est. totus autem versus periodus est. aliquid exponit. Per colas. i. per maiores decisiones: et per clausulas quodammodo et duabus vel pluribus distinctis ostentantes. ut Esaie. j. Dereliquerunt dominum blasphemauerunt sanctum israel. ab alienis sunt retrofusus. Et comatas. i. minores decisiones. ut Esaie. ix. Vocabitur nomen eius admirabilis consiliarius. deus fortis tecum. b. Interpretationem nouam. istam. s. translatorem. que iam noua dicitur quia de primo vase translata. s. de hebreo in latinum: non sicut alie que primo de hebreo in grecum. post de grecis trasserebatur in latinum. Vel ideo dicit nouaz. quia ante eum nemo de hebreo transluxit in latinum. i. Non scribendi genere. i. prosaice. quia antiqui philosophi et poete metrice solebant scribere et non prosaice. vii. Si vero. j. ethymol. dicitur: tam apud grecos quam apud latinos longe antiquiore curam fuisse carminum quam prose. omnia enim prius versibus condebantur. prose autem studium seruo viguit. et ideo appellatur nouum genus scribendi.

k. Distinximus. i. distincte et aperte scripsimus. quod multum prodest legentibus. l. Ac primum de Esaia sciendum tecum. disertus. id est discretus et eloquens. m. Quippe. id est quid mirum. n. Et vir nobilis. gene re et nobilior metra. o. Et urbane eloquentie. id est curialis et elegantis eloquentie. Aliqui libri habent urbane

Ex libris Jacobi Merkli Starli.
B. Maria in passus Basili.

LANDES-
UND STADT-
BIBLIOTHEK
DUSSeldorf

Prologus

elegat, quasi diceret: sicut urbani excellunt rurales i eloquentia et curialitate: sic esaias habet preeminentiam eloquii prius ceteris prophetis. p. Nec habens quicquam tecum Nulla enim in compositionem vel in ordinatione habet in suis verbis, sed semper ordinata loquitur et ornata. q. Unde quia, si ita distinximus, sertem et ornata locutus est hebreo.

r. Accidit hoc quod sequitur.

s. Ut prius ceteris prophetis.

t. Floren sermo miscetus, i. ornatus quebus in hebreo. v. In latine. Sic respondet ad antiphoram que possit ei fieri. g. re. s. sua translatio non habet tantum ornamentum librorum quam tamen habet ipsum hebreum, multa enim bene sonant in una lingua que non ita bonum sonant si a latini lingua fuerint translati.

r. Unde tecum. Precedenti proposito comendatione.

y. Non tam i. instanti. 3. Prophetarum dicendum sit quod, i. quantum etiam. 3. Euangelista. q. o. quia iam facta manifeste narrat: magis dicendum est euangelista prophetam: qui sub enigma et obscuritate futuram prenuntiat. a. Ita enim in universa christi regno interpretari debet. b. Prosecurus est scribendo. c. Ut non tam tecum i. prophetare. d. Sed de posteris tecum. construere vel ordinare: Esa. ir. Parvulus enim natus est nobis et filius datum est nobis. Ecce igitur propheta predicat de christo. Et de ecclesia dicitur Esa. v. c. Unica facta est dilecta tecum. e. Unde concilio i. opinor vel quibusdam coniectaris perpendo. f. Noluisse tunc Christum tecum trinitatis incarnationis et passionis secreta mysteria. g. Despicere etiam quod erant in egypto quando transiulerunt. h. Prodere alia padere i. manifestare. vide i opusculo de rationibus biblie ubi exponit etiam. i. Mesanctum causibus tecum. Mat. vii. k. Que sacramenta o paula et custochius. l. Quoniam adhuc tunc abscondita i. de industria omissa ab illis. lxx. interpretibus. m. Libanc editorem legeritis. s. in qua exprimitur. vñ Esa. ix. vbi. lxx. transliterat magni consilii angelus. Hieronymus transiulerit si cut erat in hebreo: et vocabitur nomen eius admirabilis consiliarius. deus fortis. pater futuri seculi. princeps pacis. Nec multa omiserunt vel obscure transiulerunt: sicut patet in epistola ad Desiderium supraposita. n. Nec ignoro tecum quod hoc insinuat se multum laborasse. In ista translatione hoc dicit: quia prius oportuit enim addiscere hebreis antequam prophetas plenariae babuerint intellectum: et sic multum laborauit in addiscendo hebreum et transferendo postea in latinum. o. Nec est facile verum sit vera falsa: complete aut diminuta. p. His intellexerit. prophetas sum in-

guaginum hebreum. q. Ante que legerent. translatos in latinum. Per hoc reprehendit quodcumque emulos: qui reprehendebant eius translationem: non intelligentes hebraicam retinacem. r. Mos quoque patere id est expositos esse. s. Moribus i. detractionibus.

t. Plurimorum. mibi inuidetum. v. Quidam i. cui sententiam vel intellectum. r. Consequuntur non valent. i. neque sunt habere vel adipisci. s. Despiciunt qui maledictus: d. Sciens ergo i. scienter et prudenter. a. In flammam mitto manus i. expono me periculum. scilicet damnationibus emulorum. et hoc alludere facio. Scenole: qui cum vellet syllabam romani imperii inimicum occidere: occidit caninam portem et amicium suum. et quod sic erravit: manus tamen in igne tenet donec obusta fuit. v. e. vulgaris modus loquendi.

intelligere nec facile quodpiam posse iudicare te interpretatione nisi intellectu ante quod legerit. Nos quoque patere monsib[us] plurimorum: qui stimulante inuidia quodque sequitur non valent despiciunt. Sciens ergo et prudens in flamam mitto manus i. expono me periculum. scilicet damnationibus emulorum. et hoc alludere facio. Scenole: qui cum vellet syllabam romani imperii inimicum occidere: occidit caninam portem et amicium suum. et quod sic erravit: manus tamen in igne tenet donec obusta fuit. v. e. vulgaris modus loquendi.

b. Et in his omnibus tecum i. tedium vel fastidio plenis. c. Lectoribus precor. qui fastidunt. i. horrent vel spernit translationem meam. vel quos tederet ea audire. Tertius. Fastidit tederet: fastidit spernit et horret. d. Ut quomodo i. sicut. e. Greci post litteras tecum i. eorum translationes. f. Legunt. dictis tribus inuenies supra in secundo logo super hoc circa principium. Legit inquit. g. Ad hoc studium doctrine i. exercitum ingenii suis: vel ut multa legentes multa sciant et doceant alios. h. Ad hoc ut lxx. interpretum translationem. i. Magis ex collatione tecum conferendo translatorem translatori: quia collatio plurim magis valet ad me lius intelligendum. k. Sic etisti emuli mei vel lectores fastidiosi. l. Saltet enim non plures sicut greci. m. Post priores tecum me. s. qui post eos qui de hebreo transiulerunt in grecum de hebreo transiulerunt in latinum. n. Legant prius editionem meam. o. Et postea despicant. si reprehensibilem viderint. p. Et iudicio discretionis: sed non ex odio presumptione: ut fiat endiadis. q. Prophetauit autem tecum i. bierini metropoli iudee. r. Et in iudea. videlicet hoc superfluum. per hoc enim quod supra dixerat enim prophetasse in bierusalim: satis videtur dixisse eius in iudea prophetasse. Ad hoc dicendum quod in iudea quandoque dicitur contra terra promissionis. Unde in ps. Notus iudea deus. quandoque dicitur terra duarum tribuum: Mathei n. g. Iudens autem quod archelaus regnaret in iudea. quandoque ponitur pro sorte iudea. secundo paralyp. xx. capitulo. Sicut et bierini nolite timere i. fors iudee et fors bierini: in qua era primo bierusalim. et sic accipitur

bis. ponit ergo hic bierusalem p forte beniamini: et iudea pro forte iude. a Necdum. i. nō dū. b De cem tribubus tē. s. quas postea captiuavit Salmana sar rex assyriop. Unde. iii. Reg. xvii. d. trāslatus ē iste de terra sua in assyrios. Contrarium tñ videt. iii. Reg. gumi. xx. et i mul tis alijs locis q̄ Esaias ppheta uit vscq ad ma uassen qui occidit en et constat q̄ nūc captiu ate erant tecem tribus. s. septio āno ezechie pa triis Danasse. An. iii. Regu3 xviii. b. anno se rto Ezechie ca pta est samaria et transiuit rex assyriop. israel ī assyriol. Ad qd r̄ndendum ē ex ponendo. Pro phetauit. i. pro p̄bare icboauit

necdū tecē tribubo ī capti uitatē ductis: ac te vtroq̄ regno nunc p̄mūtum nunc separatim texit oraculum. **A**t cu3 interdum ad p̄ntē respiciat hystoriam: et post babylonie captiuitatē reditū populi significet in iudeā tñ oīs eius cura de vocatiōne gētium et de aduen tu xp̄i ē. **Q**uē quāto plus amatis o paula et eustochium: tārō magis ab eo petite: ut p̄ obtrectatione p̄nti q̄ me undesinēter emuli la nianti p̄ me mīhi mercedē re stituat ī futuro qui scit me ob hoc ī peregrine lingue

Ac d̄ vtroq̄ regno. s. x. tribuū et duax. q̄ scissū ē. si cut br. ii. Reg. vii. e. **D**e cōexit. i. ordiauit. **E**n Ora culū. ppheta q̄ ē diuinū r̄nsum vel diuinū eloquium. **F** Et cu3 interdū. **H**ic tāgitur mā buius libri. s. opera iusticie et misericordie. iusticie ibi. **E**t post babylonie captiuitatē. Misericordie ibi. **R**editus p̄pli significet in iudeam. **E**t sequit. **G** Tñ omis eius cura. i. principalis intentio est. **B** De vocatiōne gentiū. ad fidē. **I** Et de aduētu xp̄i. i. carnē. **K** Quē. xpm. **L** Quanto plus amatis tē. ut p̄ obtrectatiōne p̄nti. i. **P** emulatiōne p̄nti. vel p̄ sustinetia p̄ntis obtrectationis. **m** Laniāt. i. detrahēdo discerpūt. **n** Qui scit me tē. s. hebrei et chaldaice. **O** Eruditōe sudasse. i. mul tum laborasse. **N** ēm q̄ ppter hoc p̄ possit loq̄ chal daici fecit sibi limare tentes. **p** De falsitate scri pturaz. q̄ an trāslatoez bieronymi dicebat nos hale refalsas biblias et corruptas. **q** Insultarent. i. im properaret. Insultare autē aduersarioz. p̄rie dī cum quadā cauillatione et derisione deridere.

Explīcīt qualisq̄ expositio istius. plogi.

Doxilla Nicolai de lyra super Esaia incipit.

Terusalem euangelistā dabo: Esa. xij. fm q̄ dicit. b. Hieronymus in epistola ad paulinū d̄ omnibus sa cre scripture libris. Esaias non vi detur ppheta ē magis euangeliū terere. ppter quod dicit idē Hiero. in plogo super librum Esaie. q̄ nō tam ppheta dicendus est q̄ euangelista. Et ideo pueri dicitur verbum. ppositum de ipso bierusalem tē. In quo tanguntur quatuor cause biius libri Esaie: quem pre monib⁹ habemus. s. efficiens. materialis. formalis et finalis. Efficiens autem causa duplex est. Una principalis. s. spiritus sanctus: quo inspirante locuti sunt. pphete: fm q̄ dicitur secunda Petri primo. Nō ēm voluntate humana allata est aliquādo. ppheta.

sed spiritus sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. Et hec causa tangitur cum dicitur. Dabo. quia cognitō. nō ppheticaz dedit Esaie. de quo potest accipi quod dicit infra. xlvi. Dedi te ī fedus populi. Esaias em̄ inter alios pphetas clarus descriptis mysterium: christi: per quod genitus humānum est ipsi deo federatus.

Alia dō causa efficiens instrumentalis est. s. Esaias: q̄ sp̄u sancto dictāte būc librum conscripsit que notatur cu3 dī Euangelistam. Et cū hoc notat etiā causa materialis et formalis. **D**o cui intellectū sciēdū et evangeliſta dicitur ab eu qd est bonū. et angel⁹ quod ēnunciāt. **D**icitur autem bonus nūcū tripli ratōe. **A**na ratio accipiēt ex parte mittentis sc̄z quia a bono dō mino mittit. et fm̄ hoc sub noīe euangeliste tangit causa efficiens instrumentalis būius libri scilicet Esaias et sp̄u sancto destina-

tus ad nūciandum verbo et scripto illa que continetur in hoc libro. de quo potest accipi quod dicitur infra. xlvi. **S**piritus domini super me: eo q̄ uxerit me ad euangelizandum pauperibus misit me. **D**ec est litera fm̄ translationem. Ixx. et eadē est sua in translatioē nostra que hic habebat. **S**pirit⁹ domini super me: eo q̄ uxerit me ad annūciandum mansuetis misit me. **S**ecundo modo dicit aliquis bonus nūcius seu euangeliſta ratioē boni quod per ipsum nūciatur. et fm̄ hoc sub nomine euangeliſte materia būius libri designatur: in quo mysteriū ip̄i xp̄i quod nō solum est bonū: sed etiā optimū describitur. q̄ sicut dictū ē magis videt euangeliū q̄z pphetaz terere. vñ p̄t dicere illud Luce. s. Euangeliō vobis gaudiū magnū qd erit omni iplo. **T**ercio mō dī q̄s euāgelista seu bonus nūcius rōe modi nūciādi. et hoc ē qñ nō solū nūciat bonum: s. etiā bono modo: videlicet lucide et ornate. **E**t sic sub noīe euāgeliste tāgī forma būius libri. **S**ciēdū tñ et duplex ē forma libri. s. forma tractābi: et forma tractatus. **F**orma tractādi ē modus agēdi seu loquēdi: qui in hoc libro ē valde lucidus et ornatus. **D**e claritate autem eius dicit Hieronymus in plogo sup libp̄ istū de esa ia. Ita em̄ vnuersa xp̄i ecclesiæ mysteria ad liquidū p̄secutus ē: vt nō putas eū de futuro vaticinari: s. de p̄te ritis hystoriā terere. **D**e ornatu dō ipsius dicit in codex plogo de esaia. **S**cienduz q̄ in sermone suo disertus sit: quippe vt vir nobilis et urbane eloquentie: nec bñs quicq̄ in eloquio rusticitatis admittit. vnde accidit vt p̄ce teris florem sermonis eius translatis nō potuerit cōser uare. **S**ic igitur forma tractādi būius libri qui est idē quod modus loquēdi designatur sub nomine euangeliſte: eo q̄ talis modus est optimus: vt pote lucid⁹ et ornat⁹: ppter quod dī. i. xl. **E**xalta vocē tuā qui euāgelizas bierusalem. ille em̄ exaltat vocē suā q̄ ornate et lucide annūciat suā intēcōem. **F**orma dō tractatus ē diuīsio libri: dō q̄ dicitur literam prosequendo. **C**ausa dō finalis būius libri tāgitur sub nomine bierusalem. Hieronim em̄ in sc̄ptura aliquā accipiēt p̄ ecclia militatē: Apocal. xxi. **A**udi ciuitatē sanctā bieris descendētē de celo tē. **A**liquā dō p̄ ecclia triūmpbāt: Galath. iii. **I**lla q̄ sursum ē bierlin liberā pro